

Arhitektura traži primjeren odnos

Projekt *Motel Trogir* posvećen je istraživanju, zaštiti i afirmaciji moderne baštine i predstavlja jedinstveni spoj aktivističkog, znanstvenog i umjetničkog pristupa arhitekturi druge polovice 20. stoljeća. O projektu govore njegovi članovi Nataša Bodrožić (NB), Lidija Butković Mićin (LB) i Saša Šimpraga (SŠ). Za *Mjeru* razgovarao Božo Benić (MJ).

MJ Možete li ukratko predstaviti projekt *Motel Trogir*?

NB *Motel Trogir* nastao je 2013. godine kao građanska kampanja za zaštitu modernističke arhitekture druge polovice 20. stoljeća. To je *mlađa graditeljska baština* kojoj još uvijek nije posvećena sustavnija institucionalna pažnja iako čini važan dio ukupnosti graditeljske baštine Hrvatske. Poseban naglasak projekta na samom početku stavljen je na zaštitu jadranskih motela arhitekta Ivana

Vitića, ali i arhitektonskih i urbanističkih vrijednosti srednjodalmatinskog modernizma 1960-ih do početka 1980-ih. Naš je projekt dobio ime po trogirskom motelu koji je trajno zaštićen kao kulturno dobro Republike Hrvatske 2013. godine, dok je Vitićev motel kraj Rijeke, drugi od ukupno tri izgrađena u toj seriji, zaštitu dobio 2015. Projekt okuplja brojne suradnike iz više područja i disciplina, a djelujemo kroz udruhu Slobodne veze.

MJ Recentni fokus projekta je na splitskom kompleksu Koteks Gripe.

NB Novu fazu projekta započeli smo 2016. godine iako smo već prethodno ljetom organizirali prvu stručno vođenu turu za umjetnike u našoj rezidenciji, a koja je bila otvorena i za građane Splita. Turu je na naš poziv koncipirala arhitektica Sanja Matijević Barčot sa splitskog Fakulteta građevinarstva, arhitekture i geodezije, a naziv je bio *Od Dalme do Koteksa: Poslijeratno stanovanje, shopping i programiranje socijalističke svakodnevice*. Slijedom našeg interesa za kompleks i preliminarnih istraživanja početkom 2016. uputili smo dopis Konzervatorskom odjelu u Splitu kojim smo predložili da se

kompleks Koteks Gripe zaštititi kao jedno od ponajboljih arhitektonsko-urbanističkih ostvarenja modernog Splita, još uvijek ne ulazeći u razine, odnosno potencijalne stupnjeve zaštite. Već tada je prikupljena značajna lista potpisnika, ponajviše osoba iz stručne i kulturne javnosti, ali i samih građana Splita koji su prepoznali inicijativu i potrebu očuvanja kompleksa. Činjenica da je kompleks izgrađen prije manje od četrdeset godina, kao i njegova relativna ušćuvanost, činili su se dobrim razlogom da se o modernoj arhitekturi, u ovom slučaju i splitskom *landmarku*, počne razmišljati na vrijeme kako ne bi izgubio spomenička svojstva preinakama ili doživio sudbinu nekih nepovratno izgubljenih vrijednih modernističkih zdanja. Tim više što se o ideji rušenja kompleksa već govorilo u javnosti (2010.), i to s najviših gradskih pozicija, odnosno od strane tadašnjeg gradonačelnika Splita, ujedno i većinskog vlasnika Koteksa, a

čemu se usprotivio tada još živući arhitekt Slaven Rožić. Naša predstojeća publikacija, nadamo se, doprinijet će da ta vrijednost bude potvrđena i nizom relevantnih tekstova, mišljenjima stručnjaka/autora iz Hrvatske i inozemstva, ali i smještanjem kompleksa u širi društveno-politički kontekst u kojemu su takva zdanja nastajala.

MJ Što sve nova knjiga sadrži?

NB Odgovor Konzervatorskog odjela u Splitu na spomenuto pismo potvrdio je da je Koteks Gripe za grad Split izuzetno vrijedna arhitektura i infrastruk-

tura, ali je također istaknuto kako je riječ o autorskom djelu arhitekata čiji rad tek očekuje znanstvenu obradu i evaluaciju. To znači da nije bilo dovoljno prikupljenog znanja koje bi poslužilo za eventualni elaborat za zaštitu kompleksa. Stoga smo, baš kao i u slučaju Vitićevih jadranskih motela, to odlučili napraviti. Naslovljena *Pejzaži potrošačke kulture u socijalističkoj Jugoslaviji* knjiga sadrži priloge brojnih autora, od Tvrtka Jakovine, Jurice Pavičića, Igora Dude, Dragana Markovine do istaknutih stručnjaka sa splitskog

IVAN VITIĆ: MOTEL U TROGIRU, 1965.; FOTO: SAŠA ŠIMPRAGA

Fakulteta građevinarstva, arhitekture i geodezije poput Darovana Tušeka, Sanje Matijević Barčot, Roberta Plejića, Ane Grgić, ali i drugih kolega, aktivista, arhitekata, teoretičara, ne samo iz Hrvatske. Knjigu je dizajnirala Rafaela Dražić, također iz Splita, a svoj su nam arhivski materijal ustupili brojni protagonisti vremena izgradnje kompleksa poput Marija Javorčića, Mladena Cukrova iz Muzeja sporta, obitelji arhitekta Živorada Jankovića, Hrvatskog državnog arhiva u Splitu itd. Ukratko, opet je puno ljudi prepoznalo važnost ovakve inicijative i knjige, a male

organizacije tzv. nezavisne kulture, poput naše, na neki način odradile posao ili barem nadopunile rad državnih institucija.

MJ U pripremi je i knjiga posvećena modernoj arhitekturi grada Trogira. Kako je došlo do tog pionirskog pothvata?

LB Nastojanje oko zaštite Vitićeva motela s kojim je projekt započeo dovelo nas je i do interesa za cjelokupni modernistički graditeljski sloj trogirskog područja, posebice za razdoblje nakon Drugog svjetskog rata u kojem se dogodilo dramatično širenje grada na području kopnenog zaleđa, čiji je dio bilo i podizanje motelskog sklopa. Kontekstualizirati i valorizirati Vitićev motel značilo je i promotriti ga u relaciji spram ostalih urbanističkih i arhitektonskih realizacija njegova vremena na istom teritoriju. Provela sam opsežno istraživanje uz asistenciju Diane Magdić, suradnice našeg projekta, koje je rezultiralo izložbom u Muzeju grada Trogira u rujnu 2015. godine. Radilo se o pokušaju katalogiziranja i atribuiranja građevina iz razdoblja socijalizma u Trogiru i neposrednoj okolici, što je nužan preduvjet za uspostavljanje plana zaštite najvažnijih ostvarenja. Istraživanje je tematiziralo gotovo sve vidove izgradnje, od objekata školstva, zdravstva, kulture, sporta, prometa, trgovine, turizma i zabave do brojčano najzamašnije društvene i dijelom privatne stanogradnje. Premda je ostala nepobitna činjenica da je Vitićev motel najbolji predstavnik tog razdoblja po kvaliteti i stručnim priznanjima, pokazalo se da Trogir bilježi i dobre, pa i odlične projekte brojnih istaknutih hrvatskih arhitekata poput Zdravka Bregovca, Nivena Šegvića, Berislava Kalogjere, Ante Svarčića, Antuna Štare, Mire Poletti

KOTEKS GRIPPE JE ZA GRAD SPLIT IZUZETNO VRIJEDNA ARHITEKTURA I INFRASTRUKTURA KOJA TEK OČEKUJE ZNANSTVENU OBRADU I VALORIZACIJU

i drugih. I ti objekti zaslužuju adekvatniju skrb, odnosno da se njihov vanjski i unutrašnji izgled, često degradiran brojnim adaptacijama ili neodržavanjem,

ponovno približi izvornom stanju koje smo u nekim slučajevima mogli utvrditi samo preko arhivskih fotografija. Ako nas je iskustvo rada na ovoj izložbi iščuvalo, to je da bi za svaki grad, a naročito manje gradske cjeline kakvima Hrvatska obiluje, trebalo provesti slično mapiranje i izdvajanje prosječnih ili iznadprosječnih arhitektonskih ostvarenja koja možda ne zadovoljavaju uvjete da budu proglašena kulturnim dobrima od nacionalnog značaja, ali adekvatnom zaštitom na lokalnoj razini mogu itekako poboljšati opći dojam i stanje građevinskog fonda manjih sredina i svjedočiti o njihovoj recentnoj arhitektonskoj kulturi. Preporučujemo sličnu akciju i za dubrovačko područje koje je već bolje istraženo od trogirskog, ali sigurno skriva još dosta iznenađenja koja bi trebalo otkriti i interpretirati te potom javno prezentirati i osvijestiti u stručnim krugovima i nadležnim institucijama, ali i pred javnošću.

MJ Koliko ste se dosad bavili Fincijevim Pelegrinom?

SŠ Mogućnosti projekta koji u ogromnoj mjeri funkcionira volonterski i u izrazito skromnim uvjetima su ograničene. Samo istraživanja pretpostavljaju vrijeme, putne i materijalne troškove,

KOMPLEKS KOTEKS GRIPE, 1979. – 1981., SPLIT; FOTO: SAŠA ŠIMPRAGA

a tu smo jednostavno limitirani. Opusom arhitekta Fincija bavimo se sporadično od 2015., a nedavno smo, u povodu prve godišnjice njegove smrti koja nije bila objavljena ni u jednom mediju na području bivše države, objavili prvi ikad cjeloviti popis njegovih projekata kao rezultat tog višegodišnjeg rada. Najviše ih je u SAD-u gdje je Finci proveo najveći dio života. Na pitanje koji mu je njegov projekt najdraži odgovorio je da je to Pelegrin, za koji smatramo da svakako zaslužuje formalni status kulturnog dobra, baš kao i dvije tamošnje rezidencijalne vile koje spadaju u vrh individualne stambene arhitekture druge polovice 20. stoljeća u Hrvatskoj. Najzaslužnija osoba za pokretanje

govih realizacija u SAD-u, ali i putovala u San Francisco kako bi se s njim eventualno i sastala, no njegovo zdravstveno stanje to više nije dopuštalo. Iza Fincija ostaje opsežan i neistražen opus, a njegove realizacije u Kuparima sasvim su sigurno značajno obogatile graditeljsku baštinu Hrvatske i traže primjeren odnos.

MJ Kako komentirate stav Ministarstva da se s inicijativom za zaštitu Pelegrina zakasnilo?

SŠ Inicijativa Društva arhitekata Dubrovnik, Udruženja hrvatskih arhitekata, Hrvatske komore arhitekata i Društva povjesničara umjetnosti RH, a koju je od samoga početka podržao i naš projekt,

prepoznaje važnost Pelegrina. Odluka Ministarstva bazira se isključivo na političkim, a ne znanstvenim kriterijima na što su stručne službe obvezne. Činjenica da se baština prepušta propadanju i devastacijama najbolje pokazuje da sustav tu baštinu ne tretira adekvatno i zato su inicijative poput spomenute izuzetno važne. Naime, pitanje baštine je i građansko pitanje. S druge strane važno je istaknuti i da baština ne mora biti prepreka, već može biti prednost.

LB Pokretanje javnih kampanja koje zagovaraju dodjelu statusa kulturnog dobra značajnim ostvarenjima modernističke arhitekture, kao i bilo kojim drugom segmentu ne-

pokretne baštine, u današnje je vrijeme prijeko potrebno, rekla bih da se radi o građanskoj dužnosti. Konzervatorskim

MOTEL TROGIR: PRIVREMENA SIGNALIZACIJA SPOMENIKA KULTURE, 2018.

zahtjevnog istraživanja opusa arhitekta Fincija arhitektica je Morana Rozić iz Dubrovnik koja je sve vodila i obišla dio nje-

GRADOVI TREBAJU PROVESTI MAPIRANJE I IZDVAJANJE PROSJEČNIH ILI IZNADPROSJEČNIH ARHITEKTONSKIH OSTVARENJA, KOJA MOGU SVJEDOČITI O RECENTNOJ ARHITEKTONSKOJ KULTURI

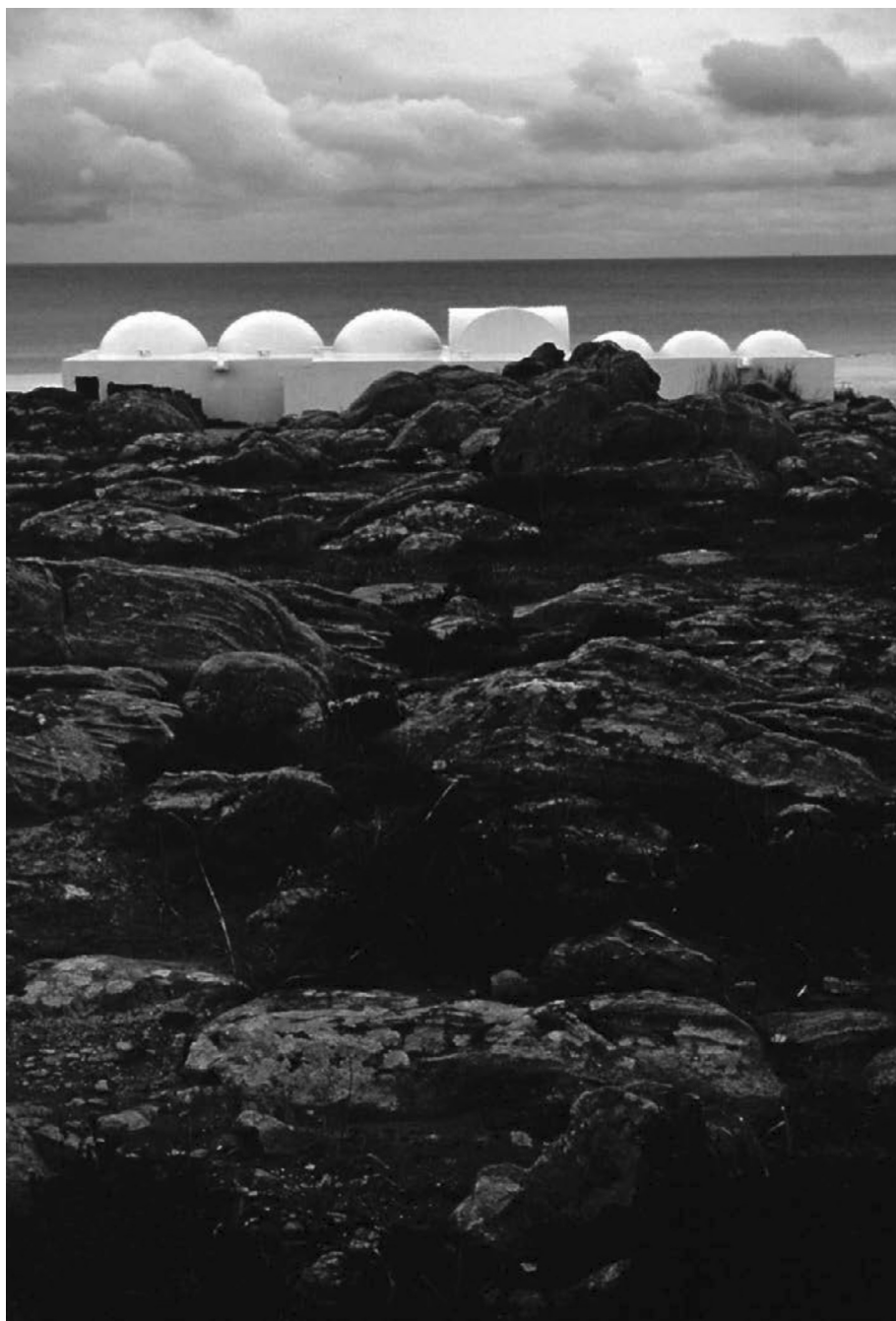
postupnoj izgradnji društvene i stručne odgovornosti za očuvanje vrijednosti poslijeratnog modernizma. Zaštita mora biti pravodobna i motivirana isključivo kvalitetom objekta jer se jedino tako mogu otkloniti prigovori potencijalnih investitora, pa i dijela javnosti koja zaštitu – netočno – vidi kao prepreku ulaganjima i materijalnom prosperitetu lokalne zajednice. Dakle, bitno je djelovati iz predostrožnosti, odnosno nastojati zaista ažurno pokretati pitanje zaštite konkretnih lokaliteta i paralelno graditi njihovu znanstvenu obradu i valorizaciju ako nedostaje. Ovom se metodologijom vodimo u projektu *Motel Trogir*, kako je Nataša već pojasnila, a uz to planiramo paralelne akcije na edukaciji javnosti, poticanju građanskog aktivizma, umjetničkoj produkciji i slično, sve s istim ciljem na umu. Što se hotela Pellegrin tiče, obveza njegove zaštite još je i veća jer se zbog arhitekta Fincija radi o djelu koje ne pripada samo hrvatskom arhitektonskom nasljeđu već i bosanskohercegovačkom, stoga imamo i dužnost prema susjednoj državi i narodu da se skrbimo za ovu građevinu. Kako je to rekao nedavno preminuli arhitekt, povjesni-

odjelima treba pružiti javnu podršku u njihovim naporima da valoriziraju i formalno zaštite graditeljsko nasljeđe nedavne prošlosti, a tamo gdje interes konzervatora izostaje, treba raditi na

čar i kritičar arhitekture Ivan Štraus u svojoj knjizi *99 arhitekata sarajevskog kruga 1930. – 1990.*: „Izgradnjom ovog hotela, Finci je skrenuo pažnju stručne javnosti na svoj raskošni talent, potvrdio postojanje snažnog kruga arhitekata u tadašnjoj Jugoslaviji koji treba respektirati, a razvojnu liniju suvremene arhitekture obogatio izuzetnom prostorno-oblikovnom markacijom europskog dometa poniklog u sarajevskom arhitektonskom miljeu oslobođenom natruha bilo kog ranijeg graditeljskog perioda ili pokušaja duhovne izolacije od zbivanja u svijetu. Riječ je o rijetkoj građevini koja ne gubi svoju vrijednost, već dobiva u novom vremenu nova priznanja.“

MJ Važan segment projekta *Motel Trogir* je i suvremena umjetnička produkcija.

NB Kroz naš rad s umjetnicima također pokušavamo artikulirati neki vid zajednice: umjetnička produkcija dio je kampanje *Motel Trogir*, ali ne nužno i njezina ilustracija. Na nedavno predstavljenoj izložbi u Splitu imali smo radove koji konkretno ukazuju na propadanje remek-djela moderne arhitekture koju zajednica ne uspijeva prepoznati i inkorporirati u vlastiti identitet, ali i na pokušaj zamišljanja nekog (novog) života tih mjesta u budućnosti. Važno je istaknuti da su dva rada producirana unutar *Motel Trogir* projekta ili vezana uz njega, a to su videoinstalacija Neli Ružić i fotografije Duške Boban, otkupljena za zbirke dviju javnih institucija – Muzeja suvremene umjetnosti u Zagrebu i Galerije umjetnina u Splitu. Projekt je zasigurno inspirirao i druge umjetnike, ali i kulturne radnike da se počnu baviti ovom gorućom tematikom spašavanja izuzetno kvalitetnog graditeljskog sloja modernističke arhitekture.

IVAN PRTENJAK: KUĆA PORED MORA, KELIBIJA, 1969.; FOTO: IVAN PRTENJAK

MJ Projekt *Motel Trogir* i vaš rad karakterizira i međunarodna suradnja.

NB Od samih početaka projekt komunicira međunarodno. Dijelom je to svjesna namjera jer je problem nestanka sjajnih primjera modernističke arhitekture, osobito sredine 20. stoljeća, urgentan i na postsovjetskom istoku i kod nas, ali i na zapadu Europe i drugdje, a dijelom oslanjanje na dotadašnje aktivnosti i programe udruge *Slobodne veze*. Prva publikacija projekta *Motel Trogir*: *Nije uvijek budućnost ono što dolazi* dobrim dijelom je financirana iz EU projekta SPACES, koji je tada udruga proizvodila. Kroz isti projekt smo se prethodno povezali s organizatorima, istraživačima i kustosima velike izložbe u bečkom Arhitekturzentrum Wien AZW naziva *Soviet Modernism 1955 – 1991. Unknown Stories*. Budući da neki od nas imaju osobne poveznice s trogirskim motelom, priča je počela vrlo autentično, ali se odmah počela upisivati i u međunarodni okvir. Isto tako, iskoristili smo dotadašnje partnerstvo udruge *Slobodne veze* s Bijenalom mladih umjetnika Europe i Mediterana, koje smo kolegica Ivana Meštrov i ja i kokurirale u Anconi 2013. te smo priču o dalmatinskom modernizmu lansirale i kroz niz suradnji s tom međunarodnom manifestacijom te ju i tim kanalom *odaslale u svijet*.

SŠ U sklopu projekta 2015. godine pokrenuli smo i Mediteransku mrežu modernizma s ciljem povezivanja sa sličnim organizacijama i pojedincima na Sredozemlju, osobito u sjevernoj Africi s kojom imamo i bitne povijesne veze iz vremena modernizma, tj. 20. stoljeća. Inicijalna poveznica bila je činjenica da su Mediteranske igre nakon Splita održane u Casablanci. Danas smo jedina or-

**ZAŠTITA MORA
BITI PRAVODOB-
NA I MOTIVIRANA
KVALITETOM
OBJEKTA JER
SE JEDINO TAKO
MOGU OTKLONITI
PRIGOVORI DA JE
ONA PREPREKA
ULAGANJIMA I
MATERIJALNOM
PROSPERITETU
ZAJEDNICE**

je lokalna organizacija MAMMA (Memoire des architectes modernes Marocains) osnovana po uzoru upravo na *Motel Trogir*; s Alžirom smo već pokrenuli umjetničku rezidenciju i razmjenu, a poglavlje u Tunisu obilježava *Kuća pokraj mora* iz 1969. godine arhitekta Ivana Prtenjaka. Kuća je dio značajne hrvatske arhitektonske baštine van Hrvatske i predmet je našeg angažmana raditi na njejoj afirmaciji i zaštiti. Cilj nam je to važno djelo za koje je arhitekt Prtenjak, i to kao jedini arhitekt iz Hrvatske, bio nominiran za Nagradu *Aga Khan* upisati na službene liste baštine u Tunisu.

MJ Koji su planovi projekta?

SŠ Već smo započeli s radom na našoj idućoj knjizi koja će zahvaćati segmente modernizma na Sredozemlju uključujući neka od ostvarenja arhitekta iz Hrvatske van zemlje, no knjiga će biti puno šira od toga, pa vjerujemo da i tu, kao i u našim prethodnim angažmanima, i u okviru mogućnosti, trasiramo nešto novo. ■

ganizacija iz Hrvatske koja sustavno razvija kulturnu i drugu suradnju sa zemljama sjeverne Afrike. U svakoj od zemalja koju smo dosad posjetili nešto se pokrenulo. Između ostalog, u Maroku